

até o S. xv, se disse *pégo* no mesmo sentido» amb cites demostrant-ho; però també parlant de mar, *navegar para o pego* en Damião de Goes († 1574) i gall. *piágo* «pozo grande en un río» (< *péago*, amb evolució més ben vista per GdDiego, *GramHistGall.*, 29, nn. 2 i 42, que per Silveira, *RLus.* xxxiii, 237-8b). En un mot, veg. més d'això en el DCEC/DECH, s. v. EMPALAGAR, i també en tenim en parlars i NLL d'Itàlia: nota de Giand. Serra, *Festchr. Rohlf's*, 427ss.; i en Boccaccio, supra.

DERIV.: En aquella obra vaig demostrar que el cast. *empalagarse* havia partit de la idea de 'comprometre's massa en qualsevol cosa' abans d'arribar a 'embafarse', i que en definitiva s'havia partit de la noció d'endinsar-se en mar, 'llançar-s'hi fins a perdre-s'hi', el mateix que *engolfar-se*, i potser s'hi havia sumat la de 'embussar-se el toll del molí, engorgar-se'. En tot cas *empalagar-se* el trobem en català medieval ben clarament amb el sentit etimològic d'endinsar-se del tot en una mar vasta; ja en Desclot: «les galeres partiren-se de Barcelona e preseren de la mar molta a enfora, per tal que fossen vists tro que fossen en la armada del rey de França, e quant se foren bé *enpalegats*, e haguéran anat tres jorns o pus sobre la mar --»,¹ i es devia repetir en un paràgraf una mica posterior: «feren la via de Mallorques e *empelegaren-se* fort en la mar», que en Desclot (*NCl.* v, 68.15) és la lliçó dels tres vells mss. F, O, V, car si bé ho substitueixen per *engolfaren-se* els mss. S i X, aquesta és la *lectio facillior* i ha de ser per tant el mot intrús. Crec que té una base paral·lela el dantesc *pileggio* «tratto di mare difficile a navigare»: «non è *pileggio* da picciola barca / quel che fendendo va l'ardita prora, / nè da nocchier ch' a sè medesimo parca» (*Par* xxiii, 67, però *peleggio* en part dels mss.): al meu entendre és derivat d'un **pi-laggiarsi* *PELAGIARE SE (passat a *pileggiarsi* trivialitzant el sufix).

DERIV.: *Pelàgic* 'propi del pèlag' [c. 1925, add. de Fontserè al seu *DOrt.*]. *Penagal*, que el *DFA*. dóna com a peix semblant a l'escòrpora, *Sebastes dactylopterus*: ho sentia jo als pescadors de StPolM. com a nom d'un peix vermell, encara que no tant com l'escòrpora, d'entre dues unces i una terça, i fins dues terces (1925); Joan Veny, que ho ha recollit en el NE. del Princ. (*Actas del 5.º Congr. Int. de Est. Lit. del Medit.*, 1977, 315ss., 327-29) pensa, com jo pensava, que ve d'un ll. PELAGALIS,² derivat del nom del pèlag (*pelagal* adj., Felip de Malla, *DAG.*), identificant amb *Helicolerus dactylopterus Delaroché*; hi ha evidentment dissimilació -L-L- > -n-l, i em convenço majorment d'aquesta normal formació adjectiva en sentir a uns santpolencs, el 1975, que en diuen *serrà pənagal* a manera d'adjectiu del nom de peix *serrà*.³

Palaia [1324] peix, semblant al llenguado. És el *Gadus minutus*, segons Plaja, cast. *platija* (*Proa* de Palamós, jul. 1960, 8), i així es pronunciaria allà, com a Cadaqués, l'Escala, Calella de Pal. i Bna., però *pallaia* a Tossa i St. Feliu;⁴ el *DFA*. tot legitimant la grafia *pelaia* li prefereix *palaia*. Si no m'erro ja figura *pelaya* com a nom del peix en la trad. cast. del nostre

Robert de Nola, de fi S. xv (p. 19), però *palaya* en l'original cat., ed. 1977, § 216, pp. 118.28, 128.33, 119.2, 119.6, 119.7.⁵ En tot cas ja tenim aquest nom de peix en OPou «*pelaya*: buglossa, solea» (*ThPu.*, 65); de Pou ho degué pendre Sanelo (II, 41r2) que sembla vacillar entre *pa-* i *pe-*, però no fóra difícil que es tractés d'una grafia oriental (veg. nota de Gulsoy), i en tot cas les altres dades val. coincideixen en *palaya*: CROS (1764, p. 175), Orellana (*Peces de la Albuf.*, 1802, p. 7), ABoscà (GGRV, p. 494) i ho confirma J. G. M. També és *palaya* com ho diuen a Tortosa (*BDC* III, 104) i a Múrcia (GaSoriano), i per les costes d'Itàlia *palaia* 'llenguado' («scholle») s'estén fins Manfredònia, sempre manllevat del català («Spanisch Einfluss»), Rohlf's, *ZRPb.* xli, 455). De l'etimologia tractaren ja AntThomas (*Rom.* xxx, 125, 186) i Schuchardt (*ZRPb.* xxx, 725), cf. *ARom.* vi, 485.

La millor base per establir l'etimologia la dóna la forma *pelaica* de la llista gallo-romànica de Polemius Silvius (S. v), que ja Thomas identificava amb la *Solea Klein*; la forma prov. *palaigo* li aporta un reforç: «Lou pichot barquet fendí l'aigo / sèns mai de brut qu'uno *palaigo*», Mireia (x, 2.2, trad. *une sole*). Ja es veu que això podia resultar d'una fàcil reducció fonètica de PELAGICA, i de fet tenim documentat «*pelagicus*: piscis», nom de peix, en una vella glossa llatina (*CGL* v, 384.55).

En resum, sembla que es digué, adés *piscis pelagicus* 'peix del pèlag, peix de mar fonda', adés SOLEA PELAGICA 'llenguado de mar fonda', que sobrentenent-se SOLEA quedaria PELAGICA > *palaia*; el pas de *pelaia* a *palaia* (dilació vocàlica, i més seguint l. cf. *salvatge*, *balança*) no oferiria cap escrúpol; la reducció de *-aiga* a *-aia* potser es podria comprendre sense necessitat de fer-hi intervenir influències dialectals ni mossàrabs, si pensem que en fi d'esdrúixol les consonants es presenten molt dèbils (-ATIGU > *-adyo* > *-atge*, *VINDICAT* > *venja*, *MONICA* > *monja*), i que en aquest cas hi pogué haver algun joc especial entre G i C (recordeu especialment els representants romànics d'ARTE MAGICA > *artimanya*, *artimaire*). *Palai* [1923, *BDC* xi, 64; 1931, SzGozalbo].

Per a l'homònim *palaia* o *paralla* peça de la barca, veg. *paramitjal*.

Arxipèlag. Manllevat de l'it. *arcipèlago* que va designar la Mar Egea, format amb el sentit de 'la Mar principal' (*arxi* < *archi* 'principal', o sigui la principal entre les mars gregues, en contrast amb la Jònica, l'Hel·lespontos etc.), i d'aquí passà a designar la gran munió d'illes que s'hi troben, des d'on després pogué traslladar-se a d'altres arxipèlags. Segons els Kahane (*Byzant.-Neugr. Jahrbücher* xv, 97, 101; cf. Vidos, *Parole Marinarsche*, n.º 10), en italià es documenta des de c. 1300, el gr. biz. ἀρχιπέλαγος, de 1453-70, és manllevat d'una forma dialectal italiana, en català es troba des de 1394, en castellà i en francès només des del S. XVI; en diccs. nostres apareix *arxipèlech* en el *DTO*. 1647, *-pèlag* en Lacav.

¹ Encara que l'ed. *NCl.* porta *enpeleyats*, i només sabem *empelegats* per l'ed. Buchon-Coroleu (§ 157, v,